

Kültür ve İletişim

culture&communication

Yıl: 23 Sayı: 45 (Year: 23 Issue: 45)

Mart-2020-Eylül 2020 (March 2020-September 2020)

E-ISSN: 2149-9098

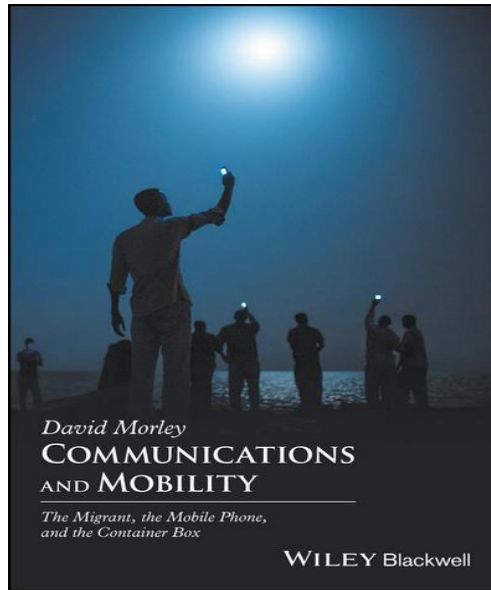

Kitap Eleştirisi

Mine Gencil Bek*

Communications and Mobility: The Migrant, the Mobile Phone, and the Container Box

David Morley, Wiley Blackwell, Oxford 2017, 245 sayfa.

David Morley, iletişim çalışmalarında, ağırlıklı, izleyici ve okuma pratikleri eksenlerinde araştırmalarıyla tanıdığımız bir isim. *Communications and Mobility: The Migrant, the Mobile Phone, and the Container Box* başlıklı kitabında ise Morley, öteden

---

*7 Şubat 2017 tarihinde yayımlanan 686 sayılı KHK ile ihraç edilen "barış akademisyeni." Siegen Üniversitesi Locating Media Araştırma Merkezinde DFG desteğiyle araştırmacı olarak çalışmaktadır. Orcid no: 0000-0001-5699-7637, minegencibelbek@gmail.com

beri takip ettiği jeo-politika çerçevesinden hareketle insanların, enformasyonun ve metaların dolaşımı üzerinden açılımlar sunarak iletişim ve hareketlilik ilişkisini analiz ediyor. Okur yelpazesinin, geniş bir biçimde iletişim, medya, kültür, göç, kültürel coğrafya, ulaşım, bilim ve teknoloji üzerine okuyanları, araştıranları kapsayabileceği kitapta, medya kuramlarının, zamansal ve uzamsal açıklık ve çoğulluğun farkına vararak kavranması gerekliliğinin altı çiziliyor. İletişimi öteden beri kurulagelen, ekonomi politik mi yoksa kültürel çalışmalar mı, mülkiyet ve denetim mekanizmalarının analizi mi yoksa izleyicilerin kültürel alımlaması mı gibi, karşıtlık ilişkisinde kavramayan araştırmacılardan birisi olan David Morley, bu konumunu bu kitapta da sürdürüyor. Daha önceki izleyici araştırmalarında da basitleştirme ve “kutlamaya” düşmeyen, “okuma” pratiklerinde sınıfsal pozisyonları da dikkate alan yazar, bu kitapta da eleştirel bir perspektifle, iletişim teknolojilerinin mekanın sınırlayıcılığını sona erdirdiğine yönelik tartışmalara şüpheyile yaklaşıyor. Bu kez hareketlilik teması ekseninde, değişimi de hesaba katarak, maddi ve simgesel sınırlar, hareketlilikte kurulan hiyerarşiler, hızın ve beklemenin siyaseti, içirme, dışlama ve çeşitlenen gözetim formlarına özel vurgular yaparak, iletişimin sembolik ve fiziksel boyutlarının analizi yapılırken kurulmayan bağları, mikro ve makro arasındaki etkileşimi dikkate alarak kurmaya girişiyor.

Morley’in kitap kapağında kullanılan etkileyici fotoğraf ile kitabın içeriği çok örtüşüyor ve görsel kültür üzerine bu özel sayı için de ayrıca önem taşıyor. Yazarın, kitabın giriş kısmında açıkladığı gibi, görsel, bir tekne tarafından bir kıyıya bırakılan bir grup göçmenin fotoğrafı. Bırakıldıkları anda göçmenler sinyal alma, geride bıraktıklarıyla ya da onları yolculuklarının sonraki aşamasında bekleyenlerle iletişim kurma umuduyla sanki bir ritüeli gerçekleştirircesine telefonlarını göğe doğru uzatıyorlar. Yazar belirtmiyor, ancak fotoğrafta cep telefonlarından yayılan ışıkla ay ışığının ve yakamozların oluşturduğu bu mavi, beyaz ve siyah renklerden oluşan kompozisyon da üzerinde konuşulmayı hak ediyor; National Geographic Creative’den John Stanmeyer’in bu fotoğraf karesi, doğa ve teknoloji, her yerde ve her zamanda olan ile şu an ve burada olanı aynı anda içeriyor. Ayrıca fotoğraftaki kişilerin el hareketi ile *selfie* çekme arasındaki biçimsel benzerlik ve farklılıklar üzerine de şüphesiz konuşulabilir. Morley, buradaki “kişisel dramların mikro-siyasetinin” de ötesinde fotoğrafın jeo-politik meselelerle ilişkisini anlatıyor. Bu kıyının olduğu yer, Djibouti, aynı

zamanda çok sayıda konteyner gemilerinin geçtiği, küresel ticaretin önemli noktalarından birisi. Kitaptan öğrendiğimize göre, dünya çapındaki nakliye gemilerinin yüzde 30'u buradan geçiyor. Bu yanıyla bu yer, ABD, Çin, Japonya, Almanya, Fransa gibi pek çok ülkenin ticari, askeri, terörizm ve korsanlıkla ilgili stratejilerinin de mücadeleye giriştiği bir yer. Avrupa ve Avrupalılık temaları üzerine daha önce de çalışmalarını okuduğumuz yazar, bu kitapta da teknoloji ve iletişim aracılığıyla Avrupa'nın ve Avrupa Birliği'nin inşasına, duvarlarına ve sınırlarına bakarak, bir kez daha savunmacı, sınırlayıcı ve dışlayıcı özelliklerinin altını çiziyor.

Kitabın en güçlü tartışmalarından birisi de Morley'in, seyahat ve hareketliliğe dair var olan iki ana düzleme dair geliştirdiği eleştiri. Birinci düzlemde hareketlilik, daha geleneksel, muhafazakar ve "otantik" bakış açısından "köklenmiş" kültürü yüceltirken, diğerlerini toplumsal olarak işlevsiz, patolojik ve tehdit olarak kavırıyor. Diğer düzlem ise resmi olana, sabit olana direniş olarak romantize edilen, kozmopolit, özgürleştirici hareketlilik. Morley'e göre sadece birincisi değil, ikincisi de sorunlu. Kendisi, hareketlilik üzerine sosyolojik tartışmalara da dayanarak bunu şöyle savunur: Birilerinin hareketliliği (sınıfsal, ırksal ve toplumsal cinsiyet düzlemlerinde de geçerli bu), sıklıkla diğerlerinin hareket edememesine bağlı. Pek çok kişi hareketlilik şansına erişememekte, ya da "yolda" olsa bile kendisinin, hareketinin "patronu" olamamakta, hareketliliklerinin denetimini sağlayamamaktadır. Mesele sadece kimin seyahat ettiği meselesi de değil, ne zaman, nasıl ve hangi koşullarda bunu gerçekleştirebildiğidir (61-62). Yaşanan, eski iletişim ortamından yenisine geçmek ve eskisini tamamen arkamızda bırakmak değildir. Yazara göre, değişen teknolojik koşullarda dahi eski ve yeni, sembolik ve sembolik olmayan iletişimde süregidenleri, çakışmaları, bir arada yaşananları araştırmak zorundayız.

Gerçekten de, son yıllarda medya ve finansal sistemin deregülasyonu, bilgisayar temelli iletişimle uzaklara erişmek gibi gelişmeler yaşanırken, bir yandan da sınırlar boyunca insanların hareketinin giderek artan biçimde kontrole tabi olduğunu gözlemlemekteyiz. Paul Hirst ve Grahame Thompson'ın *Küreselleşme Sorgulanıyor* kitabında 20 yıl önce belirttiği gibi, Morley de ulus-ötesi çağda kişilerin para, mal ve fikirlerden daha az hareketli olduğunu ve pasaportlar, vizeler, oturumlar ve emek kalifikasyonları gibi durumlara bağlı olmaya devam ettiğini belirtir. Eric Kluitenberg'in 2011 yılında yayınlanan *Extreme Displacement* başlıklı yazısından alıntılandığı gibi,

sınırlar belirli sosyo-ekonomik kriterlerle ve sadece seçici biçimde açılmaktadır ve dünya nüfusunun çoğunluğu için kapalıdır ve bu durum her gün daha da kötüleşmektedir. Çoğunluk, ulus-ötesi hareketlilik ayrıcalığına sahip değildir. Hatta Lebbe'nin *Ban-Opticon* şeklinde kavramlaştırdığı gibi, artık sınır rejiminde yaşanan, bir denetimden de öteye, seçim ve dışlamadır. Bir kısım elit, güzel hayatlarının bir parçası olarak egzotik ülkelere seyahat ederken, çoğunluk kendilerini koruyamadıkları yerel koşulların içine sıkışıp kalmıştır. Yurttaşların, yabancıların, düşük bütçeli turistlerin ve *business* yolcuların seyahatleri birbirinden farklıdır ve bu fark “mikro-ölçekteki hareketliliğin jeo-politikası” olan havalimanlarındaki işlemlerde de çok açıkça gözlemlenebilir. Aharon Kellerman'ın “havalimanı otoriterliği” kavramıyla da anlattığı gibi, doğal hareketlilik bir fanteziden ibarettir ve onun yerine hareketliliğin nasıl verili güç eşitsizlikleriyle, bir toplumsal hiyerarşik inşa ürettiğine yakından bakılmalıdır.

Kitabın güçlü yanlarından birisi, batı merkezli olmayışı ve emperyalizm ve sömürgeciliğin izlerini de, odaklandığı konu olan iletişim ve hareketlilik ekseninde sürmesidir. Örneğin, çağrı merkezleri, bağlı buldukları “coğrafyanın” dışında ama o coğrafyaların emperyalizm ve sömürgecilik tarihiyle ilişkili yerlerde konumlanırlar. Emek maliyetinin düşüklüğü, o sömürgecinin dilini gelişkin konuşabilme gibi dinamikler, bu yerlerin belirlenmesinde büyük rol oynar. Britanya çağrı merkezleri o nedenle Hindistan'da iken, Fransa ve İspanya'ninkiler Kuzey Afrika'dadır. Yer, sadece maddi değil, sanal da olabilir elbette. Morley'e göre zaten bu ikisi arasında geçişlilikler vardır. Fiziksel olarak bir yerde iken sanal olarak başka bir yerde olabiliriz. Daniel Miller ve Mirca Madianou'nun çocuklarını ailelerine emanet ederek çalışmaya uzak ülkelere giden kadın göçmenlerle ilgili çalışmasının da ortaya koyduğu gibi, tam anlamıyla orada olmanın yerine asla geçemese de uzaktan ebeveynliğimizi, ilişkilerimizi sürdürmeyi denerken de bu teknolojiye yararlanabiliriz. Mobil teknolojileri bu anlamda hem ticari şirketler, hem de gözetim için devletler tarafından yoğun biçimde kullanılır. Neredeyiz, nereye bakıyoruz, ne kadar hızlı hareket ediyoruz sorularına yanıt sağlayacak veriye erişimi olanaklı kılar. Göçmenler ve cep telefonu teknolojilerinden sonra Morley, en son bölümde nakliye konteynerları üzerinden nasıl sadece metaların değil, aynı zamanda insan kaçakçıları tarafından “yasadışı” (yazarın ifadesi) göçmen hareketliliğinin de gerçekleştirildiğini tartışır. Kitaba getirilebilecek eleştirilerden birisi,

her ne kadar göçmen kadın işçilerin uzaktan ebeveynlik ve teknoloji kullanımı gibi konularda değinilse de toplumsal cinsiyetin rolüne detaylı bakmamış olmasıdır.

İletişim ve hareketliliğin farklı disiplinlere konu olan karmaşık yapısını ustalıkla işleyen bu kitap, doğaya ve insan hayatına mal olarak, yolların, köprülerin, kanalların, havalimanlarının inşa edilmesiyle övünüldüğü ve bu yolla kalkınıldığı sanılan, ama kendi savunduğundan başka neredeyse her fikir sahibini suçlu ilan eden ve pek çok hak ve özgürlüğün yanında seyahat özgürlüğü gasp edilenlerin ülkesi olan, birilerinin kaçıp kurtulmak, göç etmek, birilerinin ise varmak, göçmek, ya da geçip göçmek istediği, yirmi yıl önce Avrupa Birliği üyesi adaylığı onaylanan ve şimdilerde yönü artık Avrupa gözükmeyen, sıklıkla “askeri hareket” gerçekleştiren, hep yenilerini planlayan ve aynı zamanda mültecilere Avrupa’ya giden sınırı açmaktan söz eden “yeni” Türkiye’de de kitap eminim ilgiyle okunacak ve tartışılacaktır.